จินดามณี ฉบับภาษาลาติน

นิยะดา เหล่าสุนทร
Niyada Lausunthorn

ผู้เขียนได้เคยแสดงความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขความเสื่อมของภาษาไทยในงานวิจัย**เรื่องวัฒนาการของแบบเรียนภาษาไทย** ว่า หนังสือแบบเรียนภาษาไทย ๓ เล่มที่ครูภาษาไทยควรรู้จักและศึกษาให้ลึกซึ้ง ได้แก่ **จินดามณี**ของพระโหราธิบดี **มูลบทบรรพกิจ**ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และ**สยามไวยากรณ์** ดังนั้นในบทความนี้จะกล่าวถึง**จินดามณี** แต่มิใช่เป็น**จินดามณี**ฉบับพระโหราธิบดี หากแต่เป็น**จินดามณี**[1] ของของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ซึ่งเขียนเป็นภาษาลาติน และภาษาไทยใน ปี พ.ศ.๒๓๙๓ ซึ่งอยู่ปลายราชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รายละเอียดของ**จินดามณี**ฉบับนี้มีดังต่อไปนี้

พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์เขียนหนังสือเล่มนี้ไล่เลี่ยกับการทำพจนานุกรมเรื่องสำคัญของท่านคือ สัพพะ พะจะนะ พาสาไท แต่พจนานุกรมฉบับนี้ตีพิมพ์หลังจาก **จินดามณี** ๔ ปี หนังสือนี้แบ่งเป็น ๓๐ บท มีความยาวถึง ๒๔๑ หน้า โดยใช้**จินดามณี** เป็นแม่บท และในหน้าต้นของหนังสือของพระสังฆราชก็เรียกชื่องานของท่านว่า **"จินดามะณี"** หนังสือนี้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๓๙๓ ที่โรงพิมพ์ของมิสซัง จำนวนพิมพ์ครั้งนั้นไม่ทราบแน่ชัดว่าเท่าใด แต่ที่หลงเหลือในปัจจุบันคงมีจำนวนไม่มากนัก ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนใช้ฉบับพิมพ์ครั้งแรกในการศึกษา ในปี พ.ศ.๒๕๕๐ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นใหม่ มีจำนวน ๕๐๐

[1] ต้นฉบับใช้ว่า "จินดามะณี" ดังนั้นในบทความนี้ผู้เขียนใช้ว่า "จินดามะณี" ซึ่งเป็นฉบับพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ส่วนฉบับของไทย ใช้ว่า "จินดามณี"

เล่ม ซึ่งนับเป็นคุณูปการใหญ่หลวงต่อวงวิชาการ แต่จะมีผู้สนใจมากน้อยเพียงใดก็ยังเป็นปัญหาที่สงสัยกันอยู่

เนื้อหาของจินดามณี ของท่านสังฆราชปัลเลอกัวซ์

เนื้อหาของจินดามณีมี ๓๐ บท มีดังเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

๑. ต้นกำเนิดและองค์ประกอบภาษาไทย
๒. สระ ๒๐ เสียง พยัญชนะ ๔๔ ตัว พยัญชนะที่แบ่งตามฐานกรณ์ พยัญชนะ ศ ษ ส โดยยกตัวอย่างจาก จินดามณี ของ พระโหราธิบดี ประกอบ
๓. สระ พยัญชนะ และการแจกรูปพยัญชนะ มาตราตัวสะกด กน กก กง กด กม เกย เกอว ก กา
๔. เครื่องหมายที่ใช้ในภาษาไทย
๕. ระดับเสียงในภาษาไทย และการผันวรรณยุกต์
๖. คำนาม คำบอกเพศ พจน์
๗. คำวิเศษณ์ คำวิเศษณ์ที่เปรียบขั้นธรรมดา ปานกลาง และสูง
๘. จำนวนนับ การเรียงลำดับ การเรียงลำดับในภาษาบาลี
๙. คำสรรพนาม มีข้อสังเกตว่า มีการจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆอย่างชัดเจน เช่น ประพันธสรรพนาม ปฤจฉาสรรพนาม
๑๐. คำกริยา คำนำหน้ากริยา
๑๑. คำคุณศัพท์ ประเภทของคำคุณศัพท์
๑๒. คำบุพบท คำสันธาน คำอุทาน
๑๓. คำอุปสรรค
๑๔. คำลักษณนาม
๑๕. การสร้างคำ
๑๖. วากยสัมพันธ์
๑๗. สำนวน
๑๘. สรรพนาม และบทสนทนา
๑๙. ลักษณะของร้อยแก้ว

๒๐. บทสนทนาของในหลายสถานภาพ
๒๑. มาตราชั่งตวงวัด

๒๒. ฉันทลักษณ์ กลบท และตัวอย่างที่ยกมาจากวรรณคดีเรื่องต่างๆ เช่น
จินดามณี โคลงโลกนิติ
๒๓. วิธีสะกดคำ
๒๔. คำพ้องเสียง คำพ้องรูป (ยกตัวอย่างจินดามณีของเดิม)
๒๕. ราชาศัพท์ มีศัพท์เขมร ศัพท์ชวา ศัพท์บาลี-สันสกฤต
๒๖. พงศาวดารของสยาม และการรียงลำดับราชการ
๒๗. ชื่อหัวเมืองต่างๆ
๒๘. ชื่อวรรณกรรมของไทย
๒๙. การจำแนกพระไตรปิฎก
๓๐. ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

เนื้อความในจินดามะณี ๓๐ บทข้างต้นนี้ เมื่อพิจารณาแล้วกว่าครึ่งเป็นภาษาไทยที่นักศึกษาไทยรับรู้และเข้าใจดีอยู่แล้ว แต่ก็มีบางประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือ การจำแนกคำในภาษาไทย เช่น คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำคุณศัพท์ คำบุพบท คำสันธาน และคำอุทาน ก่อนหน้านี้ในแบบเรียนภาษาไทยไม่เคยจำแนกคำในลักษณะนี้มาก่อนเลย หากจะใช้ความสำคัญก็เน้นไปที่คำพ้องรูป คำพ้องเสียง การจำแนกคำในลักษณะนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นก้าวแรกที่ชาวต่างประเทศนำหลักภาษาและไวยากรณ์ภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ในภาษาไทยเป็นครั้งแรก และหลังจากนั้นไม่นานนักครูไทยก็ใช้เกณฑ์นี้มาอธิบายและจำแนกคำในภาษาไทยเช่นนี้ ดังจะเห็นได้จากแบบเรียนเร็ว และ สยามไวยากรณ์ ทั้ง ๓ เล่ม

ข้อที่น่าสนใจของ จินดามะณี อีกประการหนึ่งอยู่ที่บทที่ว่าด้วย บทสนทนาของคนไทยในหลายสถานภาพ ในปัจจุบันเราจะไม่มีโอกาสที่จะรู้ได้ว่าคนในสมัยก่อนนับแต่สมัยราชกาลที่ ๕ ขึ้นไปนั้นพูดจากันอย่างไร เพราะเอกสารที่มีอยู่ไม่สามารถจะให้ข้อมูล

ได้ จนกระทั่งนวนิยายและเรื่องสั้นมีกำเนิดขึ้น บทสนทนาในวรรณกรรม นวนิยายและเรื่องสั้นจึงสามารถสนองประโยชน์ได้ แต่ในตัวอย่างในบทสนทนาในจินดามณีในหลายสถานภาพของผู้พูดก็ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนในปัจจุบันได้เห็นและเข้าใจ “ภาพ” เหล่านั้น[2] ได้เป็นอย่างดี ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างคำสนทนาในสถานภาพต่าง ๆ กันดังนี้

แม่ค้ากับแม่ค้า

หญิงสามัญ

ผู้ดีกับไพร่

แม่ค้าต่อแม่ค้า

กิริยา[2] ว่ามีแม่ค้าสองคนชื่อแจ่มคนหนึ่ง จันทร์คนหนึ่ง แม่ค้าแจ่มเป็นแม่ค้าอยู่บก นางจันทร์แม่ค้าท่องน้ำ ครั้งรุ่งขึ้นเช้าแม่ค้าแจ่มลงเรือไปท่องน้ำ และเห็นนางจันทร์แม่ค้ากล้วย น้อยหน่า ชำเลืองตาไปแลดูนางจันทร์ รู้ชัดว่านางคนนี้เห็นจะซื้อกล้วยน้อยหน่าของเรา เจ้าแม่ค้าท่องน้ำจึงกล่าวมะธุระวาจาอันไพเราะว่า แม่ขาแม่ที่พายเรือมานั้น เชิญแม่แวะเข้ามาซื้อกล้วยน้อยหน่าฉันบ้างซีจะแม่คุณ ของ ๆฉันลูกงาม ๆหน้ากินนักจะ แม่ค้าแจ่มแวะเข้าไปถ่ายถามตามราคา ก็ฉันว่ากล้วยหอมของแม่เท่าไรต่อเฟื้องกล้วยฉันสี่สิบต่อเฟื้องจะ น้อยหน่าของแม่เท่าไรต่อเฟื้องละจ๋ำ สามสิบต่อเฟื้องจะ แม่ค้าแจ่มตอบว่า แม่ไม่ได้เท่านั้นไม่ขายหฤาจ๋ำ แม่ค้าจันทร์ว่าแม่รักษเท่าไรแม่ก็ต่อไปซิ จะฉันจะว่าสักคำหนึ่งเถิดจะ แม่จะว่าสักห้าคำก็ตามใจเถิดซิ ที่กล้วยนั้นให้ฉันห้าสิบต่อเฟื้องเถิด จะน้อยหน่าให้ฉันสี่สิบต่อเฟื้องเถิดจ๋ะ ไม่ได้จะ ก็ฉันรักษเท่านั้นนี้จ๋ำ ถ้าแม่จะซื้อแล้วฉันจะให้กล้วยสี่สิบห้า น้อยหน่าสามสิบห้าอย่างนั้นฉันจะลาละกะก็พายเรือไปสักหน่อยแม่ค้ากล้วย น้อยหน่าเรียก เชิญแม่กลับมาเถิดจะ เอาเถิดจะแม่ จะซื้อเท่านั้นฉันก็จะขายแต่ขาดทุนฉันนัก ไม่ได้อะไรเลย

จะว่าด้วยหม่อมกับสาวใช้

[2] โปรดสังเกตการณ์ขึ้นต้นความโดยใช้คำว่า “กิริยา”

[3] โปรดสังเกตในทุกที่จะใช้คำว่า “1vuj. แทน “อี”

เพลากลางวันหม่อมอินทร์ให้นึกหยาก ธุเรียนกะมังคุดเป็นกำลัง จึงเรียกอี่[3] มีสาวใช้ว่า อี่มีโวย อี่มีเอย นางมีสาวใช้นั่งอยู่ไกล ยายศุกจึงร้องเรียกว่า มีเอ๋ย หม่อมแม่ท่านร้องเรียกแนะ นางมีสาวใช้ก็คลานมาแล้ว หม่อมอินทร์จึงว่าอี่มีเอ๋ยกูให้นึกหยาก

ธุเรียนกะมังคุดนักหวะ เจ้าค่ะ ว่าแล้วก็ส่งเงินให้นางมีสาวใช้บาทหนึ่ง นางมีรับเงินบาทหนึ่งแล้วออกมาตลาดท้ายสนม ซื้อทุเรียนมังคุดได้ก็ถือเอาไปให้หม่อมๆถามว่าธุเรียนลูกนี้เองซื้อมาเท่าไร นางมีสาวใช้เรียนว่าดีฉันซื้อมาเปนราคาไบละสลึง แมธุเรียนลูกละอย่างนี้ถึงสลึงทีเดียวหฤา เองไปซื้อร้านใครละ ดีฉันไปซื้อร้านแม่เกษเจ้าค่ะ ก็แม่เกษกับกูรู้จักกันนี่ว่ะ เองบอกกะแม่เกษไม่ละ เจ้าคะ ดีฉันบอกว่าหม่อมแม่ให้ซื้อ แม่เกษก็คิดแต่ราคาธุเรียนสิ่งเดียว แต่มังคุดยี่สิบนั้นเขาให้หม่อมแม่เจ้าค่ะ อ่อแม่เกษเขาดีหนอ หม่อมก็ฉีกธุเรียนเห็นเนื้อธุเรียนแล้วก็ว่ากับนางมีสาวใช้ว่าธุเรียนของเขานี้เนื้อเหลืองดีทีเดียวเจ้าค่ะ แม่เกษเขาว่าเนื้อดีนักถ้าคนอื่นแล้วเขาไม่ขาย ว่าที่หม่อมแม่แล้ว เขาให้ถูกๆจริงแล้วว่ะ เขาว่าจริงของเขาเนื้อดีจริงหายากเจ้าค่ะดีหนัก

ว่าด้วยหญิงทเลาะกัน

นางศุกไปขอยืมเงินนางทองเฟื้องหนึ่ง ว่าแม่ทองขาแม่ทองฉันมาออกปากแม่ทอง ขอยืมเงินแม่ทองสักเฟื้องหนึ่ง ฉันธุระนัก ไม่ให้ของแม่ทองช้า สิบวันจะเอามาให้แม่ทองดอกจะ นางทองให้เงินนางศุกไปถึงยี่สิบวันแล้วนางศุกหาให้ไม่ นางทองไปทวงว่าง เงินฉันได้หฤายัง ฉันขอผัดห้าวันเถิดถึงคำรพห้าวันแล้ว นางทองไปทวงอีกผัดสองวัน นางทองก็โกรธขึ้นมาว่านี่ๆนางศุกเราดูหน้าเองจะเปนคนซื่อตรงทีเดียวแท้ๆก็เปนคนโกหกเปล่าๆพูดไม่มีจริงศักหนิด อี่คนหน้าด้าน อี่สองลิ้น อี่คนสิ้นอาย ยืมเขาไปผัดสิบวันก็จนเกินสิบวันมาแล้ว ซึ่งไม่อายกับวาจาของตัวพูดไว้บ้างเลย อี่ตอแหล อี่หน้าด้าน นางศุกตอบว่า นางทองเอ๋ย นางทองชั่วมาว่าเราเสีย นี่กระไรเลยเงินเฟื้องมันไม่เท่าหัวข่าวดอกเออ นิวะ มึงไปเที่ยวหาชู้จึงมึงไม่หามาให้กู อุแม่เอ๋ยอีทอง มึงประมาทกูนักแล้วนะ มึงว่ากูจะไม่ให้เงินมึงนั้น ก็จะให้มึงนิซิ ทำไมมึงไม่ให้กูละ อี่เจ้าคารมประเดี๋ยวแม่มึงตบดอก ดีมึงมาตบเข้าเปนไรมาๆอี่ศุกมาเล่นงานนัก นางศุกวิ่งมาจะตบกัน คนทั้งปวงเขาห้ามเสีย หญิงสองคนหาได้ตบกันไม่

ในตอนท้ายของแบบเรียนเรียนจินดามะณี ไม่ได้ให้ตัวอย่างหนังสือที่แพร่หลายอยู่ในสมัยนั้นพร้อมทั้งคำอธิบายสั้นๆเกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้น ข้อมูลเหล่านี้มีประโยชน์อย่างยิ่งที่จะเรียนรู้และเข้าใจถึงสถานภาพการศึกษาของคนไทยต้นรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่๑-รัชกาลที่๓

นอกจากนี้ยังช่วยสนับสนุนการศึกษาเชิงประวัติ (วรรณคดีไทย) อีกด้วย ผู้เขียนขอคัดมาเพียงบางส่วน ดังนี้

ภาลีสอนน้อง	**ว่าด้วยพะญาภาลีสั่งสอนสุกครีบน้อง(สุภาษิตสอนใจมีหลายสำนวนทั้งโคลง ฉันท์ กลอน)[4]**
โคบุตร	**ว่าด้วยราชกุมารเปนบุตรพระอาทิตย์ (นิทานคำกลอนของสุนทรภู่)**
ลักษณะวงษ	**ว่าด้วยบุตรกระษัตรซื่อลักษณะวงษอยู่ป่าพระฤาษีได้นางแล้วพากันมาบ้านเมือง**
อะไภมะณี	**ว่าด้วยกระษัตรบวดเปนฤาษีไปอยู่ป่า (พระอภัยมณี ของสุนทรภู่)**
ไตรวงษ	**ว่าด้วยกระษัตรถอนเสาประโคนได้เมือง**
มาลัยย์	**ว่าด้วยพระมหาเถรไปโปรฎสัตรนรก (เรื่องพระมาลัย มีหลายสำนวน)**
อิเหนา	**ว่าด้วยพงษาวะดานแขก (อิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒)**
รามเกียร์ติ์	**ว่าด้วยมนุษและยักษ์ชิ้งเมียกัน (รามเกียรติ์ มีหลายสำนวน แต่ที่สมบูรณ์คือของรัชกาลที่ ๑)**
มะหาวงษ	**ว่าด้วยพงษาวะดานลังกา (พงศาวดารลังกา พระยาธรรมปรีชาแก้ว เป็นผู้แปรในรัชกาลที่๑)**

กริศนาสอนน้อง	ว่าด้วยนางพญาสอนน้องหญิง (กฤษณาสอนน้อง มีหลายสำนวน)
สุบิน	ว่าด้วยเจ้าเณรโปรฏแม่ (กลอนสวดเรื่องสุบิน)
ภิไชยสงคราม	ว่าด้วยกลศึกต่าง ๆ(พิไชยสงคราม)
สวัสดิ์รักษา	ว่าด้วยประจำกาย (สวัสดิรักษามีทั้งที่เป็นกลอน (ของสุนทรภู่) และที่เป็นฉันท์)
สุภาษิต	ว่าด้วยความสอนใจคน
สุทนต์	ว่าด้วยกระษัตรได้เมียชาวเขาไกรลาศ (พระสุธน-นางมโนห์รา มีหลายสำนวน)
หอยสังข์	ว่าด้วยราชกุมารอยู่ในรูปสังข์ (พระสังข์ มีหลายสำนวนที่มีชื่อเสียง คือ บทละครใน ร.๒)
พระรท	ว่าด้วยกุมาร กระษัตรผัวนางเมรีย์ (พระรท-เมรี มีหลายสำนวน)
สังขะปัฏ	ว่าด้วยกระษัตรไปสำเภาเรือแตกต้องว่าน้ำเจ็ดวัน (สังขปัดกลอนสอน มาจากชาดกในปัญญาสชาดก)
จุลธนุคะหบัณฑิต	ว่าด้วยไปเรียนศิลปศาสตรได้เมียภามาฆ่าโจรตายมาก (จุลธนุคชาดก ที่มาของเรื่องจันทโครบ)
ศิริสาราชกุมาร	ว่าเวยออกทางปากเขาลอยแพเสีย (สิรสา ชาดกในปัญญาสชาดก)
สวรรณวงษ	ว่าด้วยราชกุมาร บิดาให้ลงไปเมืองนาคไปเอาดอกกะมุท (สุวรรณวงศาชาดกในปัญญาสชาดก)
วรนุชวรเนตร์	ว่าด้วยทาษีใส่ม่อลอยน้ำไปติดอยู่น่าท่าฤาษีเลี้ยงไว้มีฤทธิมาก (วรเนตรวรนุช ชาดกในปัญญาสชาดก)

นารอทราชกุมาร	**ว่าด้วยเที่ยวป่าไปอยู่กับฤาษี ยกลูกเลี้ยงให้ไม่เอาหนีเสีย (?)**
พระญาจันตะปโชค	**เปนลูกแมลงป่องมีอายาร้อนถึงพระอาทิตย์พาหนเร็ว (พระยาจัณฑปโชคมโหสถชาดก)**
อะไภราชกุมาร	**บิดาให้อยู่ในกลองได้เมียชื่อจันทาเทวีได้สมบัติวันละร้อยโยชน**
สามดาวบศ	**เปนคนปรนนิบัติเลี้ยงมารดาตาบอดต้องศรนายพรานล้มลง (สามชาดกในทศชาติชาดก)**
พระญาอุเทน	**ว่าด้วยลักลูกสาวพระญาจันตะปโชตหนีไปเมือง (อุเทนคำฉันท์ของพระยาอิสรานุภาพ (อ้น))**
พราหมณมานพ	**ว่าด้วยเที่ยวไพรนางยักษ์ขินิจับไว้เปนผัว ลูกภาพ่อหนี (ปทกุศลชาดก ต้นเรื่องของพระอภัยมณี)**
ท้าวทฏรท	**ว่าด้วยยกพลมารบพรหมทัดได้ลูกสาวแล้วภาลงไปเมือง (?)**
กุสราช	**ว่าด้วยจากนางประภาวดีติดตามไปได้ความลำบากมาก (กุสราชชาดก ในอรรถกถาชาดก)**

จินดามณี ฉบับนี้เป็นผลงานทรงคุณค่าอีกชิ้นหนึ่งของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ผู้ซึ่งเป็นมิตรที่ดี สนิทสนม และจริงใจ[5] ของคนไทยตลอดมาและตลอดไป ด้วยความระลึกถึงพระกรุณาธิคุณของท่านเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

นิยะดา เหล่าสุนทร. (๒๕๕๓). **รัตนมาลา.** ลายคำ.
ปัลเลอกัวซ์, พระสังฆราช. **สัพพะ พะจพนพ**. พาสาไท พิมพ์ครั้งที่ ๒

กระทรวงศึกษาธิการ, (คณะกรรมการฝ ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุใน คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒).

โหราธิบดี, พระ. **"จินดามณี" วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๒.** กรมศิลปากร. ๒๕

ลมศรี บุญอรุณรักษา. (๒๕๕๐). **พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์**. สื่อมวลชนคาตอลิก ประเทศไทย.